

a *lam*-ja (hosszú farokszőr) következik csak. „E' jó fejős lössz, mer' a *farkacsinja* léér a csánkján alú.“ „Lenyírta egészen a *farkacsinjáig* (t. i. a *lamját*.)

FARKAS-CSÖNGE I. CSÖNGE.

FAVAGÍTÓ I. FÁGITÓ.

FEJETÉK: a kútnak a forrása. „Nagyon erős a *fejetéke*, azér' olyan zavaros ám a vize.“

FEJÉZÉK: eltördelözött búzaszárak, amik a marokszedés után elmaradoznak a tarlón. Nevezik *gereblyélés*-nek is. „Haza kê hozni a *fejezéköt* is (v. a *gereblyélést* is.) Vagy: „Emék, összeszödöm a *fejezéköt*.“

FEKÉLŐDIK: a fekszik ige gyakorító alakja. Hol lefekszik, hol fölkel, többet fekszik, mint nem: ez az értelme. „Nem dógozik a' má sëmmit, csak *fekélődik*. Nem é' soká!“

FEKETE-GÁBOZ I. GÁBOZ.

FÉKÖTŐ: az asszony kora szerint változó színű, esetleg alakú fejdísz, a fiatal nő legfőbb ékessége. (Leírását l. az „Ormánysági népviselet“ c. dolgozatomban!)

FELESZÁLAS I. SZÖSZ.

FÉLSZÉR I. [SZÉG-].

FENDSE: ferde, girbe-gurba. „Nagyon *fendsén* épüt ez a mi uccánk.“ „*Fendse* a cipöd sarka.“ Mikor az oláh teknővájó teknőt árul s az nem áll meg jól a fenekén, hanem félrebillen, arra is azt mondják: „*Fendse*, — ezt nem vögyünk mög.“

(Folytatása következik.)

FÉRTÁLYOS I. [POLGAR].

FÉRUHA: fejkendő. Mondják néha így is: „Od van a *fejeruhám*, hozd éde!“

FÉSZÖK. Tárgyraggal *föszket* („Mögcsinyátam a *kotyosnak* a *föszket*“). Többes-szám: *föszkek* (Készen vannak a *kukoricaföszkek*“). Fészkel: *föszkel*. „*Föszkelődik*, mind a *kotyos*.“ Így is: „Mit *figgölődő*? Mőgüjj a heledön!“

FÉVAJ: kőralakú ruhatekercs, amit a kosárvivő asszonyok fejükre, a kosár alá tesznek, hogy az biztosan álljon s a fejet se gyötörje.

FIENTE: fű korában, amig zöldben volt. (Ad analogiam: nyaranta, te-lente). „*Fiente* magyon szép vót a búzám.“

FIMONTOS, *fimöntös*: finom, kiváló. „Az *fimontos* egy embör.“ — „Szép-é az a lány?“ „Nem olyan *fimöntös*.“ — „Olyan *fimöntös* szármántot főztem...“

FINAK: nyéllel ellátott 1 l-es fedény a malomban. Ezzel vették ki a vámot.

FITAK: fejkötő fityegő dísze, aminek a végén a *bubúcs* (bogyóalakú dísz) volt.

FÍTYOL, *fityolódik*: Fitymál. „Csak *fityoli* az embört.“ „Csak *fityolódj!*“

FOGAS I. TÁLAS.

FOGÁS I. PÁSZTA.

[FOGDOS] I. NYÜST.

FOLYOSÓ I. REG.

(Kákics.)

Kiss Géza.

Kisebb közlemények, apró megjegyzések.

A romázás gyermekjáték és e szó eredete. Erdélyi (árkosi) gyerekkori játékaink közé tartozott a *romázás*. Tavaszra ragadólag az első fű idején játszottuk.

Alig hogy elmegy a hó és kizöldül a téli fagyban felpuhult

gyep, a falu gyerekhada mindjárt a zöld füre kívánczozik *küsdölödni*, kergetősdít játszani, labdázni, *hakszánazni*, lovasdit üzni vagy éppen *jukbavetősdivel* időzni. A komolyabbja összeverődik *romázni*.

Azért mondom: a komolyabbja, mert a játékhoz keményebb legénykékre van szükség, akik a bicska kezeléséhez is értenek. A játék ott kezdődik, hogy a játékosok megmásszák a körisfákat, s onnan kiki magának jó kemény botot vág cöveknek, hajítófának. Az egyik nagyobbat, a többi mind kisebbet. Cövekjeiket meghegyezik. A nagy botossal szemben áll a kis cövekesek hada. Amaz jól hegyezett botját kemény sújtással hegygel belevágja a gyepbe, hogy a bot kissé rézsutosan befuródjék a földbe, de jó keményen is álljon. Közben kiki magának kis lyukat jelöl ki a gyepből. És erre megindul a hajítófázás. A legénykék sorra odalépnek, ahonnan a legelső a botját a földbe sújtotta, és úgy igyekeznek ők is hajítófaikat a másiké mellé a földbe vágni, hogy a maguké be is furódjék a földbe, tehát állva maradjon, de egyúttal a legelsőét ki is üsse a földből. Akinek a botja beáll a földbe, az nem veszített. Ha azonban a hajított bot elsikult a földön, vagy éppen az álló bot kivetette és a gyepen tovasodródott, akkor a hajító veszett. Neki e miatt bizonyos célpontig el kellett futnia, s míg a társaságtól oda volt, a többiek földet loptak a lyukából. A fogadó akkor veszett, ha az egyik hajított fa úgy ütötte ki a földből a botját, hogy az maga beállt a földbe. Akkor a fogadót két baj érte. Egyik, hogy neki is futnia kellett, másik pedig, hogy nem fogadhatott, hanem az ő közvetlen leverőjét érte az a dicsőség, hogy ő vághatta a hosszú botot a földbe, és ő tarthatta számon azt a dicsőséget, hogy hányán vesztenek az ő botján.

SZINNYEI Magyar Tájszótárában erről a játékról ez olvasható: „*Romáz (romázni, romázás)*: [gyermekjáték]. Eggyik egy kurta, hegyes gyakát (fát) a hegyével erősen behajít a földbe, a másik pedig ezt a kezében levő gyakával hajítólag kiütni igyekszik, hogy nyertes legyen (= *földbehajító-játék*) (Háromszék m. MNy. VI., 347: Vadr.; Györffy Iván).“ Egy szülőfalumbeli székelgyerek, a Háromszék vármegyei árkosí PARA SÁNDORKA, szóról-szóra így írja le a romázást:

„Négy-öt fiú összegyűl, vaj ahány akar, és kérdik egymástól, hogy: Mit játszodjunk?“

És azt mondja az egyik, hogy: *Romázzunk.*

És azt mondják, hogy: No az jó is lesz.

Csinálnak cövekecskéket és egy beleüti a földbe és azt mondja: *Itt van, ezt hoztam Romából.*

De mindegyiknek van egy kis lyuk a földbe csinálva, és akkor kezdik verni azt a botokat és amikor egy kiesik, akkor az elfut 15—20 méterre, és addig a mások ássák a lyuk körül a földet és rakják a magoké mellé.

Amikor visszajön, akkor megint azt mondja: *Itt van, ezt hoztam Romából.* És belevágja a cöveket a földbe és játszik tovább.

Így amelyike kiesik, az mindig fut és mások ássák a földet, és amikor már megunták a játékot, akkor visszatöltik a lyukakat, és amelyiknek nincs elég föld, hogy betöltse a lyukat, annak a mások a hátára rakják a földet, és úgy töltik be az övét is. És van egy bíró köztük, és amíg viszi a földet és le hull a hátáról, akkor belevág a fenekibe.

Ezt hívják *romázásnak.*“

Én MÉSZÖLY GEDEON barátom előtt egyszer szóvá tettem a *romázás* szó eredetét és azt a gyanúmat fejeztem ki, hátha a *róna* szó alszik ebben a játéknévben. PARA SÁNDORKA leveléből azonban kétségtelenül kitűnik, hogy a *romázást Róma* városa nevééről nevezték el: „Itt van, ezt hoztam *Romából.*“ HORGER ANTAL barátom közölte velem szóval, hogy az ő ipa Brassóban mindig rövid *o*-val ejtette *Rómát*. így: *Roma*.

Ezek után döntések el szakembereink, hogy nem Róma városának neve van-e az erdélyi regösök énekének ebben a fősorában:¹

De hó reme *róma!*

(SEBESTYÉN GYULA: Regös-énekek, Magy. Népk. Gyűjt. IV. köt. 327. l.)

Én azt hiszem, ama játékban és a regölök fősorában a székelyp népnek Rómával való kapcsolata van megörökítve; ezekben talán valamely keresztény zarándoklásnak vagy éppen a kereszténység térhódításának első nyoma maradt fenn.

Legyen szabad magára a játékra valamit megjegyezniem. Szent a hitem és meggyőződésem, hogy ebben a játékban ősi

¹ Ezt a műszót MÉSZÖLY GEDEON barátom ajánlotta nekem a refrain magyar nevéül.

szokásaink egyik maradványa él. Az egész játék ugyanis nem egyéb, mint a *hajítófa*¹ célba vetésének gyakorlása. Aki a fogadáshoz jut, az a hajítás erejét gyakorolja, mert nála az a fő, hogy a bot mentül keményebben befúrjon a földbe. A rákövetkezők már inkább ügyességi gyakorlatot végeznek, mert itt két dolgot kell elérjenek. Meg is kell álljon az ök cövekjük is a földben, de ki is kell üsse a másikét. Az ök fájuknak tehát a levegőben a röppályára rézsút kell állnia, hogy földhöz értében a másik botot meg is kólintsa. A hajítófának illetén repülése pedig a vad elejtésében lehetett fontos, mert a rézsútos állásban a testbe furódott fegyver a sebzés pillanatában feszít egyet a testben, a feszítéssel szakít és erősebb vérzést kelt.

Gelei József.

A romázás gyermekjáték eredetéhez. Lehetségesnek tartom, hogy ebben a gyermekjátékban egy dramatizált legenda emléke maradt meg. Legendákban, mondákban, mesékben gyakran fordul ugyanis elő egy motívum, illetve formula, amely gyermekjátékunk „Ezt hoztam Romából” kitételére emlékeztet bennünket. Ez a következő: Egy nagy bűnös (pl. apagyilkos) Rómába zarándokol, hogy bűnbocsánatot nyerjen. A pápa azzal a megjegyzéssel utasítja el a gyilkost, hogy bűnére csak akkor nyerhet bocsánatot, ha majd a kezében lévő bot — amivel a gyilkosságot esetleg elkövette — kizöldül. A bűnös hazatér Rómából, egy hegyen leszúrja a botot és szájában térden csuszva hordott vízzel öntözi. A bot egy bizonyos idő múlva kizöldül. [A *Tannhäuser*ből az olvasók is bizonyára jól ismerik ezt a formulát.] — A megfelelő népmese a székelyeknél is megvan és a Vadrózsák-ban olvasható változatban („Megölő Istéfán”) a pápa is szerepel.² Az pedig tudott dolog, hogy gyermekjátékokban többször őrződtek meg régi drámák törmelékei.

Moór Elemér.

Az észti pöfikord (= alkotmány) alkotója. Ha meg akarjuk tudni, hogy az efféle modern fogalmak magyar elnevezését

¹ TINÓDI a *hajítani* való kopiát egyszerűen *fának* nevezi. M. G.

² Ezen népmesének külföldi és részben magyar változatai fel vannak sorolva a következő helyen: BOLTE-POLÍVKA, Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm, III. 463/471.

ki csinálta, mikor csinálta, elő kell vennünk, SZILY KÁLMÁN Magyar Nyelvújítás Szótárát. Mily hosszas, figyelmes kutatás eredménye az a könyv! Csinált műszavainkról egy-két évtized múltával már nehéz megállapítani a kort és a szerzőt.

Finn és észti testvéreinknél a háború végeztével, önálló állami létük kezdődtevel nagy hullámokat vetett a nyelvújító mozgalom. Lesz dolguk vele száz év múlva a finn és észti nyelvújító szótár szerkesztőinek! Hogy a címül írt szó eredete földterítésében segítségükre legyenek, följegyzem, míg feledésbe nem jut, e műszó hiteles történetét.

CSEKEY ISTVÁN, a szegedi egyetem politikai tanszékének tudós tanára, előzőleg az észti tartui egyetem közigazgatási jogi tanszékét töltötte be. E minőségében vett részt a Jogtudományi Egyesületnek abban a munkájában, melynek célja volt egy jogi műszótár szerkesztése. Az észteknél már eddig is a technikai, művészeti, irodalmi, katonai, természettudományi stb. műszótáraknak egész sorozata jelent meg.

A jogi műszótárt szerkesztő bizottságnak sok nehézsége volt, mert az észtiből hiányoztak azok a jogi műszavak, amelyek az oroszban sem voltak meg. Így az *alkotmány* megjelölésére az orosz idegen szót (*konstitucija*) használ, mert az orosz autokráciában ismeretlen volt az alkotmányosság. Érdekes különben, hogy a finneknek sincs műszavuk az alkotmányra, hanem a svéd *regeringsformen* (uralkodási, kormányzási mód) mintájára *hallitusmuoto* kitétellel illetik. Amikor pedig az észti jogi műszótárszerkesztő bizottság új szavakat alkotott, elsősorban az észttel rokon finn és magyar nyelvben keresett analógiákat. Miután a finnben nem talált az alkotmányra vonatkozólag, így történt, hogy Csekey professzor a magyar *alkotmány* mintájára hozta javaslatba az észti nyelvben a *pöhiakord* (alaprend) kifejezést, amit a bizottság el is fogadott, úgyhogy ma már átment a nyelvhasználatba, és a legújabb szótárakban is megvan.

M. Cs.

A Nékám-vita keltette gondolataim. A Magyar Nyelv-tudományi Társaság gyűlésein még soha nem történt meg, hogy az elnök orvostudományi értekezéssel köszöntött volna be: orvosi társaságnak egyik közgyűlésén azonban az elnöklő NÉKÁM, ki orvosi tudománya és emberi egyénisége miatt

köz tiszteletben áll, nyelvtudományi értekezéssel lepte meg a magyar világot. Tévedései annyira elemiek, hogy mindnyájan, akik azokat cáfolták, összebeszélés nélkül is azonos okfejtéssel azonos eredményekre jutottak (ZSIRAI: Magyarosan III, 25; NAGY J. BÉLA: Magy. Nyelv XXX, 110.), fölösleges tehát itt nekünk is vitatkoznunk a kiváló orvossal. KOSZTOLÁNYI (Pesti Hirlap 1934 márc. 4, 11, 14, 18) ZSIRAI és NAGY hozzászólásaiból bizonyára már ő is tanult.

De ebből az esetből — úgy gondolom — minékünk nyelvészeknek is volna okulni valónk.

Sem nyelvész, sem jogász, sem mérnök, sem pap nem állítana olyant, hogy ráolvasással sebet gyógyíthatni, de orvosok, jogászok, mérnökök, mindenféle művelt, értelmiségi emberek szóban és írásban gyakran tesznek olyan nyelvészeti kijelentéseket, melyek ugyanolyan képtelenségek, mint az, hogy a ráolvasás sebet gyógyít, vagy hogy a nap forog a föld körül, vagy hogy $2 \times 2 = 5$. Miért van ez?

Jó politika nincsen történeti érzék nélkül, öntudatos nyelvhelyesség nincsen nyelvtörténeti tájékozottság nélkül. Történetírók műveiből azonban lehet történeti fölfogást szerezni; hiszen megértjük, amit írnak, de vajjon nem nyelvészek a nyelvtörténeti fejtegetéseket megértik-e, gyönyörködnek-e bennük? Nemcsak történettudósaink, hanem természettudományi íróink is gondoskodnak arról, hogy tudományukat szakkörükön túl is megérthetőleg hirdessék. Vajjon megtesszük-e ezt mi is, magyar nyelvészek?

SWIFT JÓNATHÁN a Gulliverben szellemesen kigúnyolja az elzárkózásra törekvő szaknyelvet. Vajjon nem illik-e az ő gúnyja mireánk nyelvészekre is? Igenis, minden tudománynak vannak olyan nekikészítő kérdései, melyek csak a szakembereket érdekelhetik; de mindazt, ami érdekelne mindenkit a mi nyelvünk felől, jelenének a multhoz való kapcsolatáról: elmondhatnánk úgy is, hogy meghallgassa, megszeresse orvos, mérnök, jogász, pap, szóval nem nyelvész is. Azonban a közönség megvetése volna csupán összegyűjtött régi eredmények közlésére szorítani az úgynevezett népszerűsítő stílust. Joggal elvárják emberrnyi emberek, hogy beeresszük őket műhelyünkbe szerszámaink közé, hogy új eredményekre az ő szemük láttára törekedjünk, kutatásunkat, bizonyításunkat, vitatkozásunkat minden értelmi-

ségi számára érthető és élvezhető nyelven írjuk. És a tudomány „phalanster“-e ne kárhóztassa az olyan munkást, aki nemcsak arra vigyáz, hogy le ne törjék az a székláb, melyet készít, hanem még holmi díszet is véseget rája. Nemcsak a gyökeret veszi észre a növénytudós, hanem a virágot is; vegyük észre mi nyelvészek, hogy a nyelvnek nemcsak gyökere van, hanem virága is, „kivel ember ugyan él“. Ne higyjük, hogy a tudomány népszerűsítése árt a tudomány mélységének: hiszen minél több ember előtt szólunk, annál többek ellenőrzése és bírálata alá vetjük magunkat.

NÉKÁMOT és sok mást az ő — nem: jó szándékú, de téves, hanem: téves, de jó szándékú nyelvészkedéséért nem rovom meg: úgy nézem az efféle jelenséget, mint a nyelv ügye iránt való érdeklődésnek örvendetes jelét. A közönyössel semmire sem mehetünk, de az érdeklődőkből a vezetni kötelesek vezetésével nyelvünk és nyelvtudományunk ügyének megértő és hű tábora gyűlik.

A M. Tud. Akadémia nagyon sokat tett már a tudományok magyar nyelven való népszerűsítéséért, különösen általánosan ismert és kedvelt könyvkiadóvállalati kötetei által. Mily gazdag asztalt terített a tudományok ágainak megérlelt és szépen tált gyümölcséből! De a művelt közönségnek szóló, könyvtárra telő sorozatban magyar nyelvtörténeti művet egyet sem találsz. E hiány oka az, hogy nyelvtudományi irodalmunk sokirányú célkitűzéseiben nincsen meg az eredetiség és népszerűsítés kapcsolata törekvés; maga az Akadémia Könyvkiadó Bizottsága — hálával említem — megértéssel fogadta e hiányra rámutató szavaimat, melyekkel egynéhány éve kiadásra benyújtottam egyik kötetnyi munkámat.

Hadd szolgálja ez a folyóirat is új tartalmat hozó cikkeivel a nyelvtörténetnek és a vele kapcsolatos rokon tudományoknak népszerűsítését. Nem szabad e föladról elfelejtkezni sem a szerkesztőnek, sem a munkatársaknak.

Mészöly Gedeon.

Weöres Gyula: Magyar-Finn Zsebszótár, Helsinki, Otava könyvkiadó r. t., 279 lap. A finnül tanuló magyaroknak, sőt a finnül tudóknak is, jogos panaszuk volt eddig az, hogy csak finn-magyar szótárunk van, Szinnyei Józsefé, de magyar-finn szótár-

runk nem volt. E régi panaszunkat orvosolja most WEÖRES GYULÁNAK a finn Otava könyvkiadó cég kiadásában megjelent (de bármely magyar könyvkereskedés útján is megszerezhető) magyar- finn zsebszótára. Ez az ügyes berendezésű és úgylátszik tartalmilag is kifogástalan szótár kétségkívül igen jó szolgálatot fog tenni a finnül tanuló magyaroknak.

H. A.

Deutsche Auszüge.

GEDEON MÉSZÖLY: *Setülü Emil*. — — — — — S. 113.

Gruss an den grössten Repräsentanten der finnisch-ugrischen Sprachwissenschaft bei der Gelegenheit, dass er sein siebzigstes Lebensjahr überschritten hat.

ALEXANDER SOLYMOSSY: *Magyarok dicsérete 1000 év előtt*. (Das ungarische Volk vor 1000 Jahren lobend erwähnt) — — — — S. 114

Es ist bekannt, dass die zeitgenössischen Chroniken und Annalen über das Auftreten des ungarischen Volkes in Europa (9. Jahrh.), über seine Beutezüge nach dem Westen (10. Jahrh.), hasserfüllt, in den schärfsten Ausdrücken berichten. Auf Grund dieser Zerrbilder wurden die Ungarn der Landnahmezeit auch später für asiatische, mit Hunnen und Awaren engverwandte Barbaren gehalten. Einzig in Gardézi's arabischen Werk werden sie hoch gelobt, welcher Bericht aber für den Westen unbekannt blieb. Es gibt aber eine ebenso günstige Charakteristik des ungarischen Volkes der Landnahmezeit auch in dem zeitgenössischen, europäischen Schrifttum, die aber bisher anscheinend der Aufmerksamkeit der Historiker entgangen ist. Diese findet sich in dem „Waltharius manu fortis“ Eckehard's von Sankt Gallen. Das Epos beginnt mit einer subjektiven Einleitung; darin heisst es: „Unter den mannigfachen Völkern, die Europa bewohnen.. lebt, wie man weiss, ein Volk in Pannonien (die Ungarn)... Dieses starke Volk, welches wir meistens Hunnen zu nennen pflegen, mit kriegerischen Tugenden begabt, unterjochte nicht nur die Nachbarvölker, sondern ging auch übers Meer; schloss mit den Friedeheischenden Bündnisse, zermalmte aber die sich Widersetzenden...“ usw. (Den Lateinischen Text siehe vorne.) Die angeführte Stelle blieb für weitere Kreise so gut wie unbekannt, da man in Ausgaben und Übersetzungen (so auch bei Scheffel) die einleitenden Verseilen einfach wegliess und den Text mit der in medias res beginnenden Geschichte Attilas und Walters anfangen liess.

Eckehards günstige Beurteilung steht in schroffen Gegensatz zu den erwähnten Chroniken, was schon dem französischen Gelehrten Andréé Thierry (Attila-Sagen) und anderen auffiel; sie stimmt aber mit der späteren, mittelalterlichen Auffassung über Attila und die Hunnen überein. Attila erscheint nämlich in der epischen Literatur des XII—XIII. Jahrhun-